

**APOLOGIJA NEPOSLUŠNOSTI IN POČASNOSTI V ROMANU
AZBUKA ZA NEPOSLUŠNE VENKA ANDONOVSKEGA**

Namita Subiotto

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Slovenija

Key words: Macedonian literature, Novel, Venko Andonovski, Slowness,

Summary: In most of his prose works Venko Andonovski creates contrast, a kind of Manichean dualism, from which rise issues on the ethics and morality of human practices and manners, and the change, perhaps decadence of values in the new (present) times. In the novel *Alphabet for the Disobedients* (1993), considered in this paper, this is particularly visible. The author discusses the *speed* in this novel, which raises the sloppiness and mistakes, and favors *slowness*, which protects the beauty and the truth. By doing so, it seems that he is approaching the defenders of the apocalyptic vision of the world, according to Eco's division of intellectuals in the apocalyptic and the integrated. At the core of their criticism is acceleration and speed, which transform one into insensitive human being, that's why they appreciate the ancient slowness. Andonovski derives from this idea, by beaming the acceleration/speed that he senses in the early nineties into the second half of the "slow" ninth century, which is the narrative time of the novel. He marks the advocates of slowness as "disobedient".

Neposlušnost ni vedno delo, ki ga Bog prezira.

*Pojdi sedaj z dušo svojo in naredi slova počasna,
resnična, ne pa hitrih in lažnih!*
(Venko Andonovski)

Venko Andonovski je že za svoj romaneskni prvenec *Azbuka za neposlušne* (1993) prejel nagrado, Racinovo priznanje za najboljši roman leta v Republiki Makedoniji. Makedonska literarna kritika je o tem romanu zapisala, da je v njem privlačna predvsem njegova večplastnost, prekrita z navidezno enostavnostjo pripovedi (Arsovski 2001: 326); da je tako rekoč brežhibno izbrušen stil Andonovskega samo površina besedila, pod katerim utripa bogata literarnofilozofska in antropološka vsebina, največkrat šifrirana-

na v paraboli, paradoksu, simbolu in aporiji, in da gre za delo, ki predstavlja novo azbuko v prostoru makedonske sodobne proze (Kletnikov 2001: 329); da velja ta roman postaviti ob bok *Hazarskemu besednjaku* Milorada Pavića, delom Danila Kiša (*Grobnica za Borisa Davidoviča* in *Enciklopedija mrtvih*) ali Umberta Eca tudi zaradi njegove permanentne fascinacije s srednjim vekom (Kocevski 2001: 331).

Roman *Azbuka za neposlušne* je leta 2007 (Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev) izšel tudi v (mojem) slovenskem prevodu in sicer kot prva knjiga v ambiciozni zbirki Sto slovanskih romanov¹. Prispevek se naslanja na spremno besedilo *Apologija neposlušnosti*, ki sem ga pripravila za omenjeno izdajo. Zanimal me je predvsem že v naslovu izpostavljen pojem *neposlušnost*, ki se v romanu povezuje s pojmom *počasnost*.

V prozi Venka Andonovskega² je očitna težnja po komunikaciji z bralcem. Avtor z drobnimi navodili vabi bralca, da pogleda, kaj se skriva za videzom stvari, da odkrije tudi druge, sprva nevidne plasti in tako restavrira fresko³, sestavi ali obnovi zgodbo, razreši uganko. Njegova specialiteta je preobleta mitov, aktualizacija vznemirljivih zgodovinskih utrinkov, osvetlitev profilov osebnosti, ki so zaznamovale svoj čas, s tem pa tudi določen prostor (velikokrat prav področje Makedonije), zaradi česar je spomin nanje še vedno živ, vsaj brleč. Z izbiro in karakterizacijo likov Andonovski v svojih delih oblikuje kontrast, nekakšen manihejski dualizem, iz katerega vrejo vprašanja o etičnosti in moralnosti človekovih postopkov in manir, ter o spreminjanju, nemara dekadenci vrednot v novih časih. V romanu *Azbuka za neposlušne*, je to še posebej vidno, saj v njem avtor nemara še najbolj opazno problematizira hitrost, ki poraja površnost in napake, in favorizira počasnost, ki ščiti lepoto in resnico. In zdi se, da se tu približuje zagovornikom apokaliptične vizije sveta, glede na Ecovo delitev intelektualcev

¹ Zbirka je projekt, ki ga podpira mednarodna ustanova Forum slovanskih kultur, katere namen je promoviranje slovanskih kultur med sabo in na tujem. Vsaka od sodelujočih držav pripravi seznam desetih reprezentativnih romanov, ki se prevajajo v druge slovanske jezike, kasneje pa naj bi se romani prevedli tudi v nekatere druge svetovne jezike.

² Ostala njegova prozna dela so: prozni zbirki *Kvart lirikov* (*Kvartot na liričarite*, 1989) in *Freske in groteske* (*Freski i groteski*, 1993) ter romana *Popek sveta* (*Papokot na svetot*, 2000) in *Čarovnica* (*Veštica*, 2006).

³ Lahko bi rekli, da je »restavriranje fresk« avtorjeva obsesija ali vodilo, ki ga spremlja skozi večino njegovega proznega opusa. Svojo »restavracijsko« strast želi prenesti na bralca, ki naj bi s svojo participacijo zapolnil bele lise v pripovedi. Zbirko novel *Freske in groteske* celo uvaja s posebnim poglavjem z naslovom *Navodilo za branje fresk in restavriranje poškodovanih mest*, kjer »v imenu sestavljavca zbirke« zapiše: »To kolekcijo sem sestavil zato, ker razumem sporočilo odsotnosti.« (Andonovski 2001: 138).

na apokaliptične in integrirane, ki jo omenja tudi Mitja Čander v svojem eseju *Bajanje o času*, kjer piše, da je v jedru kritik »apokaliptikov« današnjega časa pospeševanje oziroma hitrost, ki spreminja človeka v brezčutno bitje (2008: 20). Nasproti hitrosti sedanosti zagovorniki apokaliptične vizije sveta postavljajo nekdanjo počasnost, ugotavlja Čander (prav tam). Andonovski v svojem romanu izhaja iz te ideje, s tem ko pospeševanje/hitrost, ki ju občuti v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja (ko pisateljske pisalne stroje množično zamenjajo osebni računalniki in ko se plete svetovni splet), prežarči v močno oddaljeno drugo polovico »počasnega« devetega stoletja (ko se knjige prepisujejo na roko na dragoceni pergament), torej v dogajalni čas romana. Zagovornike počasnosti Andonovski označi za »neposlušne«.

Azbuka za neposlušne je torej postavljena na koordinati dogajalnega časa in prostora, ki zrcalita dejanski zgodovinski utrinek – zadnje dni intenzivnega pripravljalnega obdobja na moravsko misijo slovanskih prosvetiteljev, svetih bratov Cirila in Metoda. Gre torej za čas, ko se izoblikuje slovanska pisava, s prvimi slovanskimi prevodi bogoslužnih knjig pa se postavijo temelji starocerkvenoslovanskega knjižnega jezika. Vendar pa si Andonovski to zgodovinsko dejstvo izposodi le zato, da bi okrog njega stkal samosvoj mit o skrivnostnem rojstvu pisave, spočete z božanskim navdihom.

Zgodba se dogaja spomladi leta 863 v samostanu Polihronos na Olimpu v Mali Aziji, kjer ducat semeniščnikov pod budnim očesom strogega in stremuškega očeta Eftimija prepisuje in na ta način razmnožuje knjige, ki jih potrebuje oče Ciril za moravsko misijo. Ker se s pripravo knjig mudi, saj naj bi Ciril Filozof vsak hip prišel po njih, se Eftimij, v žgoči želji, da bi kar najbolje izpolnil svoje dolžnosti in si tako zagotovil napredovanje v karieri, domisli nekaj trikov, s katerimi bi *pospešil* delo: na primer pisanje stojé in z jeklenim (namesto belim labodjim) peresom ter poenostavljanje črk oziroma izpuščanje »nepotrebnih« okrasov. Tako sicer pridobi na *hitrosti*, a izgubi na *lepoti*, s tem pa tudi na *resničnosti* oziroma bistvu črk, ki naj bi v svojem drobju skrivale slike, v njih pa cele povesti. Nekega dne mirno življenje v semenišču zmoti nenavadni in seveda usodni prihod lepopisca in slikarja ikon in fresk Isijana, izrazitega zagovornika počasnosti v korist lepote in resnice: »Na vratih se je prikazal mladenič, lep kakor slika. Pod pazduho je nosil skrinjo. Zunaj vidno, znotraj ne. Za pas si je bil zataknil sekuro.« (Andonovski 2007: 12.) Ta prihod, ki ga napove fantastična slika bika z žarečo dlako, inicira zaplet in drama v semenišču, katere esenca je spopad med dobrim in zlim, pa tudi med stari/počasnim/lepim/resničnim in novim/hitrim/površnim se lahko prične.

Čeprav se sprva zdi, da je pripovedovalec te nenavadne a navidez preproste zgodbe le eden (in še ta anonimen), pa Andonovskemu pripoved uspe popestriti tudi z drugimi glasovi in to ne le z dobesednim navajanjem premega govora. Pripovedovalec zgodbe, semeniščnik, pisar v samostanu Polihronos, eden od lepopiscev, ki v slogu srednjeveških prepisov religijskih besedil in samostojnih tvorb, na primer žitij, iz ponižnosti ostane anonimen, nam sam izda svojo skrivnost o pripovedovanju: »In zato sem v letu 863, četrtega meseca v letu, enajstega dne v mesecu, sklenil, da vam predam vse tisto, kar se je zgodilo, in to na naslednji način: o tistem, čemur nisem bil priča, bom govoril s svojim glasom, a s tujimi usti, kajti ta so tako povedala, jaz pa sem slišal in si zapomnil vse.« (Andonovski 2007: 20.)

In resnično, tuja usta »glagolajo« v drugačnem slogu. Medtem ko skromni anonimni pripovedovalec toži, da besede niso njegove bližnje prijateljice in zaveznice in da jih uporablja z veliko muko (kar ilustrirajo tudi nekatere precej dolge in zapletene povedi), pa hinavec in laskavec Eftimij v svojih diskurzih zveni precej vzvišeno, ponekod celo kičasto, njegove izpovedi, notranji monologi pa se tudi grafično razlikujejo od ostalega besedila, saj so zapisani v dveh stolpcih, paragrafi pa so označeni s števkami – kot v Bibliji. Izbrušen arhaični slog, ki ilustrira nekakšen starocerkvenoslovanski tip diskurza, pa diči najstarejša semeniščnika: očeta Amfilohija in očeta Varlaama. Pripoved anonimnega zapisovalca je pravzaprav nekakšna kronika, popis dogodkov določenega časovnega obdobja, vendar se realnost njegovega *tukaj in zdaj* vse bolj polni z nekimi čudežnimi dogodki in predmeti, ki pa se jih pripovedovalec v skladu z duhom davnega devetega stoletja ne trudi razumsko pojasnjevati, pač pa vseskozi napeljuje bralca, da bi mu verjel.

Kot ugotavlja že Eftim Kletnikov (2001: 328), je v tem romanu aktualizirana subtilna filozofija manihejstva, saj so prvine dualizma, čistosti, askeze in vere v človekovo odrešitev prisotne v vseh plasteh tega romana. Na prvi pogled se zdi, da so tudi literarne osebe v tem duhu razdeljene v tabor dobrih/neposlušnih/počasnih (dobrodušni in modri oče Varlaam, ponižni in iskreni Mihael Brezmadežni, Isijan, imenovan Prelepi, dobrosrčna in brezmadežna Nun, preudarni in milostni nadstarešina Amfilohij ter anonimni pripovedovalec in zapisovalec zgodbe) in tabor zlih/poslušnih/hitrih (stremuški in zavistni oče Eftimij, nečimrni Prezbiter Peter in hinavski povzpetnik Natanail Poslušni). Toda če upoštevamo avtorjev indic oziroma nauk, da se za videzom stvari skrivajo prave stvari, kmalu ugotovimo, da je to navidez jasno nasprotje vprašljivo, saj se boj med dobrim in zlim, med svetlobo in temo, v obliki moralnih dilem pravzaprav bije v večini literarnih oseb tega romana, najbolj nazorno v anonimnem pripovedovalcu, ki se mu zaradi duhovne razklanosti tudi jezik razcepi na

dvoje. Poleg tega lahko kaj hitro postane vprašljiva dobrota modrih očetov Varlaama in Amfilohija, ki pasivno spremljata Eftimijeve nakane in kljub pooblastilom ne naredita prav veliko, da bi jih preprečila. Morda zato, ker verjameta v cikličnost časa. Prav tako postane vprašljiva Eftimijeva zloba, če upoštevamo, da pravzaprav stremi k popolnosti v svojem poklicu in da je za to pripravljen žrtvovati nenavadno veliko – tudi svojo dušo.

Stvari vsekakor niso tako preproste, kot se zdi na prvi pogled. Tudi *dobri* se v tej knjigi omenjajo kot *neposlušni* (ker ne poslušajo ukazov svojega nadrejenega) in so predstavniki ustvarjalnega logosa, duhovne posvečenosti, ki se priklanja načelu svetlobe. Bistvo njihove neposlušnosti je v tem, da se ne pokoravajo slepo zakonom in pravilom neke postave, pa čeprav jo nekateri razglašajo za Božjo ali, kot pravi oče Varlaam v romanu: »Kdor slepo posluša, bo slepo poslušal tudi hudiča, kajti v slepoti ne bo videl, ako se mu je oglasil Bog ali Satan.« (Andonovski 2007: 24–25.) *Neposlušni* so radovedni, imajo čisto srce in se ne bojijo novega in neznanega (a so kljub temu na nek način konzervativni!), pri tehtanju zakonov pa se strogo in preudarno držijo osnovnih moralnih načel, ki temeljijo predvsem na ljubezni in sočutju do drugega; to pa so načela, ki jih je širil tudi Jezus Kristus.

Podobno kot na primer v *Mojstru in Margareti* Bulgakova se tudi v *Azbuki za neposlušne* skriva svojevrstna interpretacija novozavezne zgodbe o Kristusu, ob tem pa avtor usmerja bralčevo pozornost tudi na odkruške ali spodnje sloje fresk *Stare zaveze* ter nekaterih drugih znanih besedil, srednjeveških žitij, ljudskih pripovedk, mitov.

Vendar pa se signali, kazalci, indici, ki bralca spomnijo na neko znano besedilo, nikakor ne vsiljujejo v pravzaprav povsem preprosto zgodbo, temveč se pokažejo kot nekakšne vabe, ki zapeljujejo, kot zapeljujejo uganke. Rešitev uganke pa povzroči ugodje. Zanimiva »past za bralca« se nahaja na zadnjih straneh romana. V dodanem poglavju z naslovom *Odpiranje skrinje (samo za tiste s prosojnimi očmi)* se nahaja ilustracija skrinje s ključavnico, pod njo pa navodilo: »Skrinjo se odpre tako, da se zapro oči, v sebi pa se glasno izgovori »zajin«! Ko prsti zadrhte, se stran obrne, oči pa se odpro.« Če bralec sledi temu navodilu, če je torej potrpežljiv, zbran in v svoji radovednosti in želji, da bi spoznal vsebino, misli na »zapah«, se skrinja (roman?) odpre in razkrije bogato vsebino. V nasprotnem primeru, ko nepotrpežljivi bralec skrinjo odpre (razbije?) z odprtimi očmi ter pri tem glasno izgovori »gimel«, se pred njegovimi očmi prikaže le dvoglava sekira. Tudi tu da hitrost slabši rezultat.

Andonovski je eden tistih pisateljev, ki jih nenehno obseda cikličnost časa, ponavljanje istih zgodb v različnih časovnih intervalih in tkanje čarobnih niti med njimi. To idejo v romanu *Azbuka za neposlušne*

eksplicitno postavi v usta meniha, modrega starca Varlaama, ki pouči anonimnega pripovedovalca oziroma zapisovalca čudnih prigod v samostanu, da »živimo na sredi kače, ki si lovi rep in zato se nam zdi, da obstaja začetek in konec in da je staro na začetku, novo pa na koncu. To pa samo dokazuje, da se je tisto, kar se še ni zgodilo, že zgodilo, in da je čas, ki prihaja, že bil, vse se je že zgodilo, nič ni novega.« (Andonovski 2007: 88.)

Cikličnost časa in s tem ujetost v neizbežnost usode pa ilustrira že avtorjeva pripovedna strategija, načelo zgodbe v zgodbi, na kar nekako namiguje tudi parabola anonimnega pripovedovalca o podobi sveta kot velike skrinje, v kateri so manjše skrinje, ena v drugi. Tako lahko ugotovimo, da esenca fabule romana pravzaprav tiči v reminiscenci očeta Varlaama na neko čudno *azbučno* povest o bogu, o katerem je vedel le to, »da se je rodil z bikovo glavo, da je imel dvoglavo sekiro, ki je z ene strani sekala preteklost, z druge pa prihodnost, da je potiskal svetilo dnevno na nebu in da so ga ubili tisti, ki so mu zavidali moč; ubili pa so ga s prevaro in z nevoljno, izsiljeno pomočjo žene, na koncu pa je umrl prostovoljno, da bi dosegel zveličanje, da bi od mrtvih vstal, kajti prepričal se je v hudobijo ljudi.« (Andonovski 2007: 52.) Tudi stremuški vodja seminarja, Eftimij, v svojih nenavadnih izletih v spodnji svet izve, da je njegov greh pravzaprav žalostni refren njegovega življenja. Usodi ni moč ubežati. Kljub temu se Eftimij ne spremeni in vztraja pri načelu hitrega prepisovanja (pri čemer je inovativen, na nek način revolucionaren!), ki povečuje kvantiteto in zmanjšuje kvaliteto.

Azbuka – kot ustaljeno zaporedje črk v slovanskih pisavah glagolici in cirilici – ima v tem romanu osrednje mesto, saj naj bi (podobno kot v kabalistiki) predstavljala ključ, s katerim se da odkleniti skrivnost sveta. Ta enigmatičnost, tako zelo značilna za srednji vek, je še en avtorjev trik – vaba za radovednega bralca. Sla po odkrivanju tistega, kar se skriva za črko, za označevalcem, odseva tudi v naslovih posameznih poglavij v romanu. Vsako poglavje namreč uvaja po ena hebrejska črka (tri poglavja pa po dve), črke si sledijo po abecednem redu, spremlja pa jih eden ali dva samostalnika, ki sta esenca vsebine določenega poglavja (na primer Alef: bik, Bet: hiša, labirint).

O kultu čaščenja črk in njihovega zaporedja piše Sergej Averincev v razpravi *Beseda in knjiga*, in sicer da v starojudovski kulturi iz stoletja v stoletje zori predstava o sveti knjigi, ki je značilna zanjo in za srednji vek, da so vse črke sakralnega besedila preštete in ima vsaka svoj sakralni pomen. In ko Evripid za črke pravi, da so »zelišče proti pozabi«, mu Platon oporeka, češ da bo ta iznajdba v dušah tistih, ki se je naučijo, zaradi zane-marjanja spomina povzročila pozabo in da pisava ni zdravilo za spomin, pač pa za spominjanje (2005: 265). Podobne dvome lahko zasledimo v *azbučni*

filozofiji očeta Varlaama. S pozabo, pravzaprav željo po pozabi naj bi bil, kot pravi Milan Kundera v romanu *Počasnost*, obseden tudi naš čas. In da bi zadostil tej želji, goreče časti demona hitrosti.

Averincev ugotavlja tudi, da se je v pozni antiki rodil kult knjige, ki mu je botrovalo v krščanstvu navzoče čaščenje Biblije kot pisno fiksiranje Božje besede in pa v poznojudovskem, poznopoganskem in gnostičnem sinkretizmu navzoče čaščenje abecede kot zakladnice neizrečenih skrivnosti. Vsaka črka judovske abecede, od alefa do tava, ima skrivnosten pomen. Tudi grški okultisti pozne antike so imeli podoben odnos do pisave, gnostik Mark je na primer vsaki od štiriindvajsetih črk grške abecede dal mesto v zgradbi mističnega telesa božanske resnice. Averincev poetično nadaljuje, da je bil srednji vek po eni strani »črnilni« veka, da so to časi pobožnega čaščenja svetinje pergamenta in črk. Duh črnilnega veka je vsekakor močno prisoten tudi v romanu *Azbuka za neposlušne*, vendar se da nekje »za stvarmi, za besedami« zaslutiti tudi polemiko z *divjim bezljanjem* »digitalnega« veka, z (za človeka iz devetega stoletja nepredstavljivo) revolucijo v komunikaciji, s tako rekoč nekontroliranim instantnim pretokom ogromne količine informacij, ki ga je omogočila vzpostavitev svetovnega medmrežnega labirinta. Poleg tega se v začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja vse bolj množično uporablja osebni računalnik, ki (še bolj?) pospeši pisanje ter omogoči enostavno urejanje besedila, npr. brisanje napak z enostavnim pritiskom na tipko. Kakšen pomen, težo, veljavo imajo misli, zapisane na ta način? Kako jih lahko sploh primerjajo z mukotrpnim prepisovanjem menihov iz druge polovice devetega stoletja na dragoceni pergament?

Andonovski v romanu skozi nauk lepopisca in slikarja Isijana in skozi Varlaamova dognanja osvetljuje aktualni problem časovne stiske, ki vpliva tudi na rahljanje moralnih načel, opravičuje, če ne celo vzpodbuja površ(i)n(sk)ost in zanemarja globino, predvsem pa vodi v to, da človek izgubi tla pod nogami, stik s samim seboj in da *pozabi* na bistvo svojega obstoja ali *na resničnost stvari, ki se skrivajo za videzom stvari*. Vse to Isijan Prelepi spretno zavije v parabolo, ki jo ponudi svojemu učencu Mihailu Neposlušnemu, ki edini ne podleže vplivom strogega Eftimijevega zakona in ne modificira svoje pisave v korist hitrosti:

19. *Prelepi pa je rekel: »Ne boj se svoje duše, kajti ta se spominja tistega, kar je vedela in pozabila zaradi strahu pred tistim, ki ji gospoduje;*

20. *in vedi, da so se črke, ki jih rabiš, držeč se zakona očeta Eftimija, pokvarile zaradi hitrosti, s katero jih zapisujete;*

21. *in nič, kar je hitro, ni resnično, kajti nič ni hitrejše od časa in nič počasnejše od hitrega ni, kajti v hitrosti se dela napake.*

22. *In ne boj se, ko pišeš, ampak pusti duši, da se ti spusti v prste; tedaj boš videl prave oblike stvari, kajti prave črke so slike in tako je bilo od vekomaj.*

23. *Ljudska lenoba in hitrost pa sta jih pokvarili, pa danes niso več podobne tistemu, kar naj bi predstavljale;*

24. *kot tudi vse drugo, kar je dal Gospod človeku, ta pa je vse to pokvaril iz lenobe in podlosti.«*

(Andonovski 2007: 38, poudarki moji).

Eftimijevemu zakonu *hitropisa* se pod vplivom Isijanovih svetlih in prepričljivih naukov upre le najbolj *neposlušen* učenec – Mihael Brezmadežni, ki je zaradi svojega čistega srca, želje po znanju in poguma nagrajen z talentom in božjim navdihom, ki ga v romanu simbolizira Isijanovo darovanje belega peresa iz angelovega krila. Zanimivo je, da Andonovski z nekaj signali Mihaelu pripiše avtorstvo glagolice, pisave, ki mu jo narekuje sam Vsevišnji.

Nadvse domisel, pronicljiv, celo zabaven segment tega romana pa je nekakšna »črkarska pravda«, ki se vname med zagovornikom hitrosti in pragmatičnosti, mladim Eftimijem, in zagovornikom počasnosti, lepote in resnice, starim Varlaamom. Ta filološko-filozofska razprtija, ki med drugim problematizira arbitrarnost znaka, doseže vrhunec v spopadu (Amfilohijeve in) Varlaamove teze *črke so slike* z Eftimijevim prepričanjem *črke so glasovi*. Trk teh dveh tez je lepo in nazorno ilustriran v zapisu slavčeve pesmi. Eftimij jo zapiše z grafemi, ki predstavljajo vsak svoj glas: »*Fid! fid! fid! krr! ci,ci – dorido ririderit / Tci tci tci – lololo lu / Fid! a ckvo ckvo ckvo – turririrri / Li li li – lolloollu.*« (Andonovski 2007: 45), Varlaam pa nariše črko *vau*, v bistvu skicira slavca. Anonimni pripovedovalec zgodbe pa ugotovi, da je Eftimijev zapis res poseben, toda črka *vau* vsebuje »vse slavčeve pesmi in veliko več jih je kot ena in vse so različne; in ko vidimo sliko ptice, pomislimo na vse pesmi istočasno, kajti slika je nema, tišina pa v sebi skriva vse mogoče pesmi, ne pa ene posebej, kot pomislimo, ko nam bereš svoje delo ti, oče Eftimij!« (Andonovski 2007: 47.)

V prispevku sem skušala prikazati, na kakšne načine je Venko Andonovski v romanu *Azbuka za neposlušne* osvetlil izginjanje *počasnosti* v prid *hitrosti* in s tem problematiziral spreminjanje vrednot v sodobni družbi. Izhodiščno idejo je projiciral skozi anonimnega pripovedovalca, ki je kljub svoji eksplicitno izraženi razklanosti ves čas bolj naklonjen *počasnosti*, saj ta ohranja lepoto in s tem resnico. Načelo počasnosti pa v zgodbi zastopajo *neposlušni*.

Literatura:

Andonovski, Venko. 2001. *Azbuka za neposlušnite. Freski i groteski*. Skopje, Kultura (Biblioteka Najčitanite).

Andonovski, Venko. 2007. *Azbuka za neposlušne*. Prevedla Namita Subiotto. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev (Sto slovanskih romanov).

Arsovski, Tome. 2001. Roman so visok estetski znak. V: Andonovski, Venko. 2001. *Azbuka za neposlušnite. Freski i groteski*. Skopje, Kultura (Biblioteka Najčitanite). 326–327. [*Lik, št. 310* (8. 2. 1995). Skopje.]

Averincev, Sergej. 2005: Beseda in knjiga. V: *Poetika zgodnjebizantinske literature*. Prevedel Pavle Rak v sodel. Z Matejo Komel Snaj. Ljubljana: KUD Logos. 255–292.

Čander, Mitja. 2008. Bajanje o času. V: *Kuvertirana poteza*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura. (Zbirka Novi pristopi). 11–21.

Kletnikov, Eftim. 2001. Nova azbuka vo našata proza. V: Andonovski, Venko. 2001. *Azbuka za neposlušnite. Freski i groteski*. Skopje, Kultura (Biblioteka Najčitanite). 328–329. [*Večer, 25. 1. 1995*. Skopje.]

Kocevski, Danilo. 2001. Neposlušnata prozna azbuka na Venko Andonovski. V: Andonovski, Venko. 2001. *Azbuka za neposlušnite. Freski i groteski*. Skopje, Kultura (Biblioteka Najčitanite). 330–331. [*Postmoderni tekovi*. Skopje: Kultura, 1996]